

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. Հատուկ 5 կոպեկի բաժանորդ գրվում են Թիֆլիսում միակից խմբագրատանը:

Խմբագրությունը գտնվում է Թիֆլիսում, Վոլոդյա Վոլոդյա-Դարյա համար Tiflis. Rédaction «Nor-Dar»:

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարությունները ընդունվում են ամեն լեզուներով: Յայտարարությունները բաժին 2 կ., ընկալմանը համարը կրկնապատկել:

ՔԱՂԱՔԱՍԱՆ-ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ՀԱՅՈՑ ՄԻԱԿԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԹԵՐԹՐԻ ԹԻՖԼԻՍԻՆ

1887 ԹՈՒՆԱՆԻՆ

(Զորքորդ տարի)

Կը հրատարակուի ինչպես ռուսերեն, եւ օսմանով

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, հատուկ՝ 5 կոպ. Եւրոպայի եւ թիֆլիսյան բաժանորդները վճարում են 30 ֆրանկ: Բաժանորդ կը գրվում իւրաքանչիւր ամսի 1-ից: Թիֆլիսում բաժանորդ կը գրվում Գրքար-Վարդի խմբագրատանը:

Խմբագրատունը գտնվում է պատմական երկրի Տրոյիցկոյ վոյգոյի վերայ, Սամբա (Տրոյիցկոյ) եկեղեցու հանդէպ, տուն № 9:

Օտար քաղաքներից գրվում են խմբագրությունը Թիֆլիս, Редакция «Норъ-Даръ» կամ Tiflis (Caucase) Rédaction «Nor-Dar»:

Подписка единственной ежедневной армянской газеты «НОРЪ-ДАРЪ» принимается исключительно въ конторѣ Редакціи, Тифлисъ, въ центрѣ города, за Почтой на Троицкомъ переулкѣ, въ домѣ № 9.

ԲՈՂԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդողը. — VIII. Քրոնիկոն. — 1. Եւրեյ. Նամակ խմբագրին: Թիֆլիսից Եւրեյ Ն. Բ. — Զմիւռ. նիս. (Հանդէս բացման Ս. Միսրոպեան վարժարանի): Քաղաքական. — 1. Եւրեյ. Սառն 1. Եւրեյ. Նոր-Վարդի հեռագրեր: Բանասիրական. — 2. Նաստ Է. Կա. րունակ: 3. Յայտարարություններ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

2* ՀԱՍ Է

ԻՐ:

ՀԱՍ Է ԻՐ: 2 ՀԱՍ

Քաղաքի վարի թաղ կոչւած մասում, ուր ապրում էր Պետրոսը իւր օրինակներով, գտնվում էր մի հինգ-հարից պատու. Մարի-Ջան անունով: Սոս Երեւելի էր այն բոլոր գիտութիւններով որոնցով կարելի է լինում մարդկային ամեն տեսակ ցաւերը դադարեցնել: Օրինակ նա գեղեր ուներ հիւանդութեանց դէմ, հնարքներ՝ վարի եւ խնամքով թանկ դէմ. մարդարեւ թեան ձիւք օգտագործելու ու լաւան դուշակելու եւ վերջնական ամենա-ճիշտ ծանօթութիւն՝ բոլոր թաղի բնակիչների ազգակցական կապերի վերաբերմամբ:

Մարի-Ջանի տունը ամեն օր գրեթէ այցելուներով լցւած էր լինում: Ումանք գալիս էին նրանից գեղերը ըստ անհատ իրենց հիւանդութիւնների համար, ումանք վախ չտալով տալու, զարի գեղերը կամ թէ սրաներին մոտ հալել տալու, այլ ինչպէս հիւանդի գեղերը հանելու, իսկ շատերը իրենց յայտնի եւ անյայտ տենչանքների համար նրանից գուշակութիւններ լսելու: Բոլոր գաւառի մէջ չկար մի ուսումնասիրի, որ այնքան բազմաթիւ այցելուներ ունենար, որքան Մարի-Ջանի տունը, որ ի հարկէ այցելուներ:

*) Տես № 217.

Թիֆլիս, 19 Դեկտեմբերի 1885

VIII

Հնդկաստանի Հայոց եկեղեցու, կառավարութեան, նրա հարստութիւնների եւ գաղթական Հայերի թողած, կորած եւ կորստի մասում կտակների վերաբերութեամբ գրած մի շարք առաջնորդողների ընդհանուր շարունակութիւնը:

Իր համեմատ էլ եկամուտ էր տալիս իւր պատու տիրուհուն:

Տէր-Սարգիսը թէպէտ Մեղրեան ազգային հաճոյանալու համար հաստատապէս ասաց նրան, թէ Պետրոսի եւ նրա հարստացուի մէջ ազգակցական մեծ-ձառորութիւն կայ, բայց իսկապէս չը գիտէր, թէ այդպիսի մեծաւորութիւն գոյութիւն ունի նրանց մէջ, թէ ոչ: Հետեւապէս խաղաղեանի առաջ չնայ-տաւալուելու համար հարկաւոր էր այդ մասին ճիշտ տեղեկութիւններ հաւաքել: Եւ ահա այդ առթիւ նա դիմեց ամենագէտ Մարի-Ջանին:

Պէտք է ասել որ շատ անգամ արգելուած պատկերներ եւ նրանցից առաջացած անթիւ եւ անհամար թըռուաւորութիւնները, մեծ մասամբ եւ զգրեթէ ամեն քաղաքում տեղի են ունենում մի քանի չար պատահելի շնորհիւ:

Քահանաները, որոնք ամենից աւելի պէտք է զբաղուէին իրենց մոլորիկի ազգակցական կապերի ուսումնասիրութեամբ, որպէս զի մեծաւոր խնամութեանց պատճառով տեղի ունեցող բազմաթիւ գոտուրութիւնների առաջը կանխաւ առնէին, շատ քիչ են ուշադրութիւն դարձնում այդ կարեւոր կէտի վերայ: Ահա հենց այդ պատճառով շատ անգամ հրապարակական նշանադրութիւնները քահանաների համաձայնութեամբ կատարելուց յետո՛ւ կը մի գծող պատահ. լոյս աշխարհէ հանում վաղուց մոռացուած ազգակցական մեծաւորութեան գոյութիւնը, իսկոյն խաղաղութեամբ է պատկեր գործը, եւ երկու կողմի բարեկամները, որոնք միմեանց հետ կապուած են լինում արդէն անբաժանելի սրտակցութեամբ:

այս առաջնորդող լուրսածով ստիպուած ենք զերջանելու:

Յարուցուած խնդրով հետաքրքրուողները քիչ շատ գաղափար կազմեցին Հնդկաստանի Հայոց գաղթականութեան եւ եկեղեցական գործերի եւ ազգային հարստութիւնների եւ հաստատութիւնների սղբալի վիճակի մասին: Ընթերցողը իմացաւ, թէ ում ձեռքի տակ է Հնդկաստանի Հայոց եկեղեցին, ազգային հաստատութիւնները եւ հարստութիւնները, ազգին եւ մասնաւոր հայերին թողած կտակները: Ընթերցողը իմացաւ թէ ում է եկեղեցական Թովմաս Մեղրեանը եւ ինչպէս ինքնիշխան զաւտանակ տարիներ շարունակ հակառակ Հայոց եկեղեցու ընդհանրական եւ մասնաւորապէս Հնդկաստանի գաղթական Հայոց համայնական կարգերին, կառավարում է եկեղեցին եւ նրա գոյքը վատնում եւ իւրացնում:

Միթէ այդպէս ինքը Թովմաս Մեղրեան է միշտ մեղաւոր. ոչ, աւելի մեղաւորը նրանք են, որոնք թող են տուել նրան գործելու եւ աւելի ճիշտն ասած աւերելու:

Կտակներով ազգին, եկեղեցուն կամ մասնաւոր հայերին թողած միջակ կամ խոշոր գումարների ան-

կամեանքով սիրով ստիպուած բաժանվում են միմեանցից: Աւելի ըզգայուն որոնքի մէջ ի հարկէ այդ բաժանումը տեղի է ունենում շատ անգամ ողբերգական վիճակներով, որ ձգտումներով է իւր ետեւից թշուառութիւնների մի ամբողջ շարք:

— Գու ամեն բանի տեղեկակ ես, Մարի—ասաց տէր հայրը պատահին, երբ վերջին հրաւիրեց քահանային իւր առանձնարանը, — հարկաւ տեղեկակ էլ կլինիս օրիորդ Աստղիկի եւ Պետրոս Մարալեանի ազգակցական մեծ-ձառորութեանը: Հապա ասա ինձ ինչ ազգակցութիւն ունին նրանք իրար հետ: Սրբազանը այդ տեղեկութիւնը պահանջել է ինձանից, բայց ես այդ մասին հաստատ բան չգիտեմ. այդ պատճառով զիմեւ եմ զեղ:

— Օրի. Աստղիկի մասին ես մի բան անգամ չեմ խօսել, իմ լեզուն նրա համար չպէտք է խօսէ...

— Ինչո՞ւ, զարմացմամբ հարցրեց Տէր-Սարգիսը:

— Օրի, ես ասում եմ այն աղջկանը, ասում եմ ինչպէս իմ սատանային...

Տէր-Սարգիսը մի նոր բարեկամ վատանկեց:

— Բայց ինչո՞ւ համար, Մարի, ուրախ ժպտով հարցրեց նա պատահին:

— Օրի, չեմ ասել, չեմ ասել...

— Բայց չէ որ ես քահանայ եմ եւ քահանային ամեն բան կարելի է խոստովանել:

— Այո, այդ ճշմարիտ է, ներքեց ինձ, ես սխալուեցայ, ուրեմն ես ձեզ կասեմ իմ ատելութեան պատճառը: Այդ աղջիկը ամեն տեղ եւ ամեն շրջաններում ծագում է իմ գիտութիւնը, ծիծաղում է իմ տունը յաճախող

հետանալու կամ կորչելու վերաբերութեամբ ընթերցողին մի գաղափար տալու համար, այսպէս մի երկու օրինակ մէջ կը բերենք, թողնելով, գտնէ առաջին, Թովմաս Մեղրեանի մի քանի արարքի իշատակութիւնը, որ կարող է բրիտանական, հայի սիրտը խռովել:

Թիֆլիսից Գուկաս Գրիգոր կամ Գրիգոր Գուկաս անունով մի հայ վախճանիկ է եւ կտակով թողնում է Թիֆլիսի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցուն 6000 ռուբլի: Այդ գումարը իբրեւ տաճար իւրաքանչիւր տարուայ վերջումը կալիւթայի Հայոց եկեղեցու հաշուապահութեան մէջ արձանագրվում էր: Երբ մեր Թովմաս Մեղրեան եկեղեցական է դառնում, նրանից յետոյ այդ գումարի արձանագրելն վերանում է եւ գումարն էլ անյայտանում, մի գումար՝ որ մինչեւ օրս բարդ տոկոսի տալով այսօր մի խոշոր գումարի պէտք է հասնի լինել:

Որտեղ է այդ գումարը: Անտուրակոյն ոչ Թիֆլիսի Մողնու եկեղեցուն եւ ոչ էլ Եւթիմանին է յայտնի:

Հնդկաստանի Բթալիա քաղաքում իւր ժամանակին ապրող հայ-

կանանց վերայ եւ քարոզում է բոլորին՝ հնաւատալ իմ գեղերին, իմ օրհնութիւններին, նա ինձ խաբեւայ եւ սատանաների թագուհի է անուանում... օ, ես ասում եմ նրան, ասում եմ իմ բոլոր սրտով...

— Եւ նա այդ աստիճան համարձակվում է լրբանալ:

— Այո, Տէր-Սարգիս. նա լիբ է անտառ էլ անգամ... օ, ես ասում եմ նրան, եւ ինչպէս կհամենայի պատմել...

— Լաւ ուրեմն, ասա նրան պատմելու միջոցը: Նա կամենում է ամուսնանալ Պետրոս Մարալեանի հետ եւ թէ կարողանա մի ազգակցութիւն գտնել նրանց մէջ, դրանով էլ կպատմեն քո թշնամուն, հաստութեան պատճառով պատկեր կլուծուի եւ առանց քո կամենալու չարք ինքն իրեն կը պատմուի:

— Ազգակցութիւն, ի՞նչ էք ասում. նրանք մօտիկ ազգակցանք են, ուրախութեամբ բացազանց Մարի-Ջանը:

— Հապա ասա ինչպէս, որ կողմից, որտեղից հարցրեց Տէր-Սարգիսը:

— Մարալ-Օսէփի քոյրը Հացիկինց Զաւին է: Օսէփի տղան զարգար Անտուր:

Անտուրի տղան ձեր այդ Պետրոսը: Միւս կողմից, Հացիկինց հարսն աղջիկը Նշիւարեթի է, ու նրա աղջիկը էլ սե սատանան:

— Օրի, այդ հաղիկ վեց պօրտ է դառնում սպասիք, սպասիք հաշուեմ: Մարալ-Օսէփը մէկի Հացիկինց Զաւին երկու, զարգար Անտուր՝ երեք, տիկին Նշիւարեթի՝ չորս. Պետրոսը՝ հինգ, Անտղիկը՝ վեց: Զէ, չէ համար, սող աշխարհն էլ որ օտի կանգնի, էլի չի

ազգի աղա Գէորգ Մանուկը կտակել է 100,000 ռուբլի Եւթիմանին, երուսաղէմին, Զուղայի Հայոց վանքերին եւ այլն եւ այլն: Այդ կտակով Եւթիմանին Հասանելի բաժինը 1841 թուականից ի վեր բարդ տոկոսով ահապէս քանակութեան է հասած եւ մինչեւ օրս էլ այդ մեծ գումարը մնացել է Հնդկաստանի բանկում անհատուց:

Մի անգամ Եւթիմանինը այդ մասին լուր առնելով, 1866—68 թուականներին մասնաւոր անձի գիւմելով հարցնում է արեւ, բայց տեղեկութիւն ստանալով գործը թողել է անշարժ: Եւթիմանինը չունի եւ մինչեւ օրս էլ այդ մեծ գումարները կորչում են:

Մի ուրիշ բարեգործ հայ գաղթական, Աբգուլ Մսէհ Բաբաջանը կտակով թողնում է մի կալուածք ազգին: Այդ կալուածքը անգլիական բանկի իշխանութեան տակ գտնուելով 1795-ից եկամուտները հաւաքուելով խոշոր գումարի էր հասել: Իւր ժամանակին Միքաէլ Նալբանդեանցը ի Տէր հանգուցեալ Մատթէոս կաթողիկոսի կորուստի գորութեամբ կալուածա գնալով, Նոր-Նախիջևանին հասանելի գումարը ստացու: Այնուհետեւ էլ հաւաքուած է բաւականին

հասնիլ, ուղիղ վեց պօրտ է:

— Ուրեմն չհաւ կանէր, ուրախութեամբ հարցրեց պատուար:

— Անպատճառ, անպատճառ. ոչ ոք չէ կարող նրանց պատկել:

— Հաստ ուրախ եմ, ասա թէ Աստուած ինչպէս է պատժում անգամներին:

— Բայց դու հաստան գիտես, որ ճիշտ այդ է երկտասարդի եւ աղջկայ ծագումը:

— Հաստատ, հաստատ ինչպէս որ սուրբ Գէորգ ինձ բժշկութեան շնորհք տալը հաստատ է:

Տէր-Սարգիսը գրի վերայ առաւ Մարի-Ջանից ստացած տեղեկութիւնները եւ շնորհակալութիւն անելով շըրքան՝ ուրախութեամբ գորս գնաց պատուար անակից:

Տէր-Վարդիկը, որ Պետրոսի տան քահանան էր եւ օրին զիմեւ էր նա պատկի հրամանագիրը ստանալու, մի երկտասարդ, զարգացած, որտով եւ պզտուածներով աղնիլ, իւր կոչմանը հաւատարիմ եւ կատարելապէս նրան նուիրուած մի անձնաւորութիւն էր: Նա այն հազուադէպ քահանաներից էր, որոնք իրենց կոչմանը հաւատաւորով պարտւում են միայն իրենց հօտի բարոյական կարիքը լցուցանելու եւ նրա ճշմարիտ բարեկեցութեանը ծառայելու համար: Թէպէտ հասարակ ժողովրդի մէջ դեռ շատերը չէին ճանաչում նրան, բայց զգոն եւ խոհական մարդիկ, որոնք արժանիք ճանաչելու ընդունակութիւն եւ ընտրողականի կիրթ ճաշակ ունէին, յարգում եւ մեծաւորում էին նրան: Տէր-Վարդիկը իւր անաչառ եւ անկեղծ բնավորութեամբ ակնածիլի եւ մինչեւ ան-

-ի ասելով, Ղարսի նահանգ գաղթել են միայն 3 ընտանիք, որոնք բաղկացած են եղել 9 հոգուց:

ՈՒՇՏԻՑ (Պարսկաստան).—Գործերը բոլորը համարենա ընկել են և չամաց կամաց էլ ընկնում են պարսկների ձեռքը, այնպես որ հայերը մեծ մասամբ ամբողջ օրը անց են կացնում դատարկ, չենց այդ դատարկութիւնն է, որ նրանց ստիպում է միմեանց բամբասել, զրպարտել, ձշմարտել և, ընթերցասիրութիւնը տարածվում է, բայց դա էլ մի կաթիլ ջուր է ծովում:

Բայց միւս կողմից էլ Ռաշտի հայերը չափազանց նեղանում են, երբ նրանց պակասութիւնները հրապարակ է հանվում, լրագրիները մէջ է գրելում: Զարմանալի մարդիկ են, դրանք չեն ուզում հասկանալ, որ կենսաբեր երկրից ենք: Եթե մեզ էլ գեղեցիկ թղթակցի պարտականութիւնն է արձանագրել, մասնաւոր աւելի իրաւունք ունենալ նեղանալու, քանի որ նրանց պակասութիւնները հրապարակ է հանվում հենց իրենց օգտի համար և միջոց է առաքարկվում սխալը ուղղելու:

Տեխնիկական ընկերութեան կողմից Կոստի Բաժնի անդամներից մինը ժողովի քննութեան պիտի առաջարկէ, ինչպէս լսել է «Ա. ՕԳ.»-ն: «Կոստի Բաժնի» հանգրեւ մշակելու և երկաթագործարան բանալու» հարցը: Այդ զեկուցման մէջ յիշելով այն առարկաները, որ պէտք է չինէ երկաթագործարանը, ի միջի այլոց յիշում է և հեռագրական երկաթէ սիւնների մասին, որոնք շատ տեղեր չիւնում են երկաթուղու գծի երկաթներից՝ ծայրին մի կտոր փայտ կպցրած, մինչդեռ զեկուցանողի կարծիքով աւելի նպատակաւոր և արժէք ունեւոր չինել ամբողջապէս երկաթից, ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ արդէն գոյութիւն ունին Հնդկա-և-արաբական հեռագրադէպի վերայ:

ԳՕԻԻԻՑ.—Առաջին անգամն էր, որ Գօրիի հայ ժողովուրդը ու Ստեփաննոս եկեղեցում ներդաշնակ եղանակով ժամատացութիւն լսեց, Գեղ. 14-ին եղաւ առաջին փորձը ձայնազրուեան ուսուցիչ պ. Ա. Ա.-ի խմբապետութեամբ: Խմբին մասնակցում էին նաև տեղիս ռուսաց սեմինարիայի բարձր դաստան հայ աշակերտները: Խումբը երգում էր բառակա ձայնով, եկեղեցին լիքն էր բազմութեամբ: Զպէտք է մոռանալ որ եթէ այս մասամբ պարտական ենք Ար. Ար. եռանդին, միւս կողմից՝ այդ բանում մաս ունի և արժ. Ս. ա. ք. Տ. Ստեփաննանը:

Լաւ կը լինէր եթէ յարգոյ պարունը իւր խմբով երգեմն-երգեմն երգէր նաև ու Աստուածածնայ մայր եկեղեցում, որովհետև իբրև Գօրիի մայր և կեղեցի, ժողովուրդը լի է լինում այն տեղի բայց ներդաշնակ երգեցողութիւնից զուրկ է: Պէտք է ժողովուրդին սովորեցնել լաւ երգ լսելու:

Զարդօր գիւղում յայտնուել է մի տեսակ հիւանդութիւն, որին զոհ են գնացել արդէն երկու հոգի: Նայելով հիւանդութեան նկարագրութեան, պէտք է կարծիք, որ դա տիֆ է: Զարդօրի հարեան Կարաբօլի գիւղն էլ համարում է ծաղիկով: Զնայելով այն կարգադրութեան, որ իւրաքանչիւր գիւղական հասարակութիւն պարտական է մի-մի ծաղիկ պատուատող ունենալ, բայց Զարդօրի հասարակութիւնը, ինչպէս հաղորդում են «ԿԱ»-ին, չունի մի ծաղիկ պատուատող:

Այս քանի օրերս Թիֆլիս են բերել Գօրու գաւառում հնազանդական նպա-

տակով զանազան տեղեր փորելիս գտնուած հին շէնքերի զանազան զարդեր: Միւսնոյն ժամանակ, այդ հնազանդական գիւտերի հետ բերուած են և ինչպէս հաղորդում է «Ա. ՕԳ.»-ն, քարածուխի զանազան կտորներ, որոնք բացուել են հետախուզութիւնների միջոցին:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԻԱԳՐԻՆ

«Նոր-Գար»-ի № 207 և «ԿԱ»-ի 322 համարում կարգացի մի թղթակցութիւն Երեւանի Ս. Ստեփաննոսի թղթակցութեանը: Մեր շուշեցիները, ինչպէս երևում է շատ շուտ վճիռ են տուել: Հարկ եմ համարում յայտնել գինեգործութեամբ հետաքրքրուողներին, որ Երեւանի օւղակուած գինիները բոլորովին անպատշաճ և անհաշիւ են: Եթե և ուրիշ կերպ էլ չեն կարող լինել, քանի որ հոկտեմբերին քաղաքում խաղողը, նոյեմբերին ֆիֆե աւուտով ծախու է գնում ճանապարհը կապուելու երկիւղից ստիպուած:

Եթէ յիշուի ճշմարտ է թղթակցի ասածը—թէ հաւանութիւն գտած է, այն ժամանակ մեզ միում է ցաւել, որ շուշեցիների ճաշակը դեռ շատ յետ է մնացել զինի ճանաչելու մէջ և թէ նրանք չեն կարող խկապէս գնահատել մի որ և է գինու արժանաւորութիւնը:

Ռուսիայի համար իմ պատրաստած գինիները, որ 6000 վերջոյից աւելի է, դեռ կրթութեան կարօտ են և ինչպէս պահանջում է գինեգործութեան արհեստը, մշակելուց յետոյ միայն կարելի է վաճառահանել և այն ոչ վաղ քան մայիս ամիսը: Գարաբաղի գինիների մասին իմ նկատողութիւնները կը գրեմ առանձին:

Ընդունեցե՛ք, մեծապատիւ խմբագիր, յարգանքներս:

Կ. Կ. Մեղրե-Շահնազարեան
Աղղւած
12 դեկտեմբերի 1886.

ԹԳԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԹԻԱՅԻՑ
ՀԱՆՆԻՍ ԲԱՅՄԱՆ Ս. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԶՄԻՒՆԻՒՄ, 6 դեկտ. —Քաղաքիս Ս. Մեսրոպեան վարժարանի բացման հանդէսը որոշուած էր նոյեմ. 30-ին և ինչպէս ժամանակին գրած էի ազգային վարչութիւնը յատուկ յանձնաժողով մի կազմած էր եթէ արդէն երկ. տասնորդներէ հանդիսի բարեօք կարգադրութեան համար:

Գաւառիս կուսակալին, բոլոր պաշտօնատարաց, հոգեւոր գլուխներուն, ամեն զարդակաւ հոգաբարձութեանց և տեսչութեանց, խմբագրաց և պատուաւոր օտարականաց հրաւիրագրեր բաժանուած էին, իսկ համարէն ազգայնոց մի շարքի առաջ միայն ընդհանուր ծանուցում եղած էր եկեղեցւոյ մէջ:

Հասաւ հանդիսի օրն և Ս. Պատարագէն՝ եւքը եկեղեցական դասը և երգեցիկ մանկուհի պսակ ի գլուխ երգելով զիմեցին ի նոր վարժարան որ Մայր եկեղեցւոյ հանդէպն է: Օրհնութեան վայելուչ արարողութիւն կատարուեցաւ հանդիսապետութեամբ Մեղր. Սրբազան Առաջնորդ Հօր և «Այսօր երկնայինն ուրախացան» գեղեցիկ շարականի նուագներն հնչեցան նորաշէն վարժարանի ընդարձակ դահլիճի մէջ:

Առաւօտեան ժամը տասն էր, կուսակալն վսեմ, Հալիլ Բեֆադ փաշա, զինուորական հրամանատար փաշան, կառավարութեան նիւթ պաշտօնաւոր, յունաց գ. ր. Մխրթապօլիսն փոխա-

նորդով և վարչական մարմնով, հրէից խախտապետ վարչութեամբ, հայկաթիւկաց հոգեւոր գլուխն և Միւլի-թարան վարժարանի ներկայացուցիչ հայրն ինչպէս նաև բոլոր հրաւիրեալք արդէն գրաւած էին իրենց աթոռները:

Վարժարանի արտաքին դռներն ու պարիսպներն զարդարուած էին կահազարդ մրտենիներով և Օսմանեան մահլիճն և այլ զրօշակներ կը ծածանէին ամեն դրանց վերայ:

Քաղաքիս երաժշտական խումբն առաջնորդութեամբ Կիւղէբաքիի, Երուսական եղանակներ կը նուագէր և մերթ ընդ մերթ կընդհատէր հայերէն երգերով: Ժողովրդեան խումբն բազմութիւն մը կ'օգտուէր վարժարանէ դուրս պարսկական մէջ, քանի որ լիւսնէր ու սենեակները արդէն լեցուած էին: Ինչպէս որ կարգադրի յանձնարարութեան տնօրինած էր, առաջին ատեն խումբն, այսինքն վարժարանի վերաշինողն վսեմ, Յովհաննէս էֆէնտի Սպարթալեանն էր, որ յամբիոն բարձրանալով նախ համառօտ տկարի մը ձեռք վարժարանի այցելոյն վերայ շնորհակալութիւն յայտնեց Օսմ. բաւելին ամ տէրութեան, Առաջնորդ Սըրբազանին, կուսակալին և բոլոր հանդիսականաց և ապա յորդոր կարգաց ժողովրդեան որ աջակցեն Ռուսիոյ Պատ. խորհրդին, որպէս զի Մեսրոպեան վարժարանն միշտ նախանձեղի դրութեան մէջ պահուի, խոտաւալով որ ոչ միայն չենք կը նուիրէ ազգին այլ և պատրաստ է ամեն ժամանակ և ամեն կերպով աջակցել զարդի յառաջակիմութեան, և կեցցէ Սուլթան Համիդի զոչելով աւարտեց ատեն նախօրէինը և ծախահարութեանց շատաչներու տակ վարժարանի բանալինը արծաթեայ փառէի վերայ յանձնեց Սրբազան Առաջնորդին: Մեղրիսեղի Սրբազան ընդունելով բանալինը և համբուրելով վսեմ, Սպարթալեանի ձակաւն ըսաւ. «Կը համբուրեմ այն ձակաւն, որ կը խորհի և կը քրտնի հայ սերնդի ներկայի և ապագայի համար»:

Ապա հեռոյնեղ երկսեռ վարժարանաց ուսանողներէն Պ. Զմիւռնա-կիսեան հայերէն ճառ մը կարգաց որով կ'արտայայտէր իւր ընկերակցաց երախտագիտութիւնն ու ինչո՞ւ թիւնին: Օր. Հ. Դանիէլեան աշակերտուեցաւ կողմէ ցնծութիւն կը յայտնէր իրենց եղբարց որք է շնորհ պէս: Բարեբարին այսպիսի հոյակապ նորաշէն վարժարանի մէջ պիտի շարունակեն իրենց ուսմունքը: Պ. Վ. Տ. Պետրոսեան յոյժ լաւ և ազգուգրուած տաճկերէն ճառ մի կարգաց որն որ է մէջ այլոց՝ կը յայտնէր թէ Օգոստ. Սուլթանն որչափ մեծ հոգ և խնամք կտած է իւր հպատակաց յառաջակիմութեան համար, Պ. Զակովեան ֆըրանսերէն ընտիր ճառ մ'արտասանեց որով կը բացատրէր ուսման և գիտութեան կարեւորութիւնը ազգաց վերահիւանդութեան համար: Օր. Լուսի Տիւրքիեան աշխոյժ սանուհին յանձնարար քերթութեամբ մ'արտասանեց ուղղեալ առ Ս. Մեսրոպ, որոյ անունն կը կրէ վարժարանն: Այնքան զգացուած էր մատաղ օրիորդն և այնքան ազգու կարասաւոր որ հանդիսականներէն շատերը յարտատու շարժեցան:

Գետոյ ամբիոն ելաւ հանդիսին նախագահ Մեղր. Սրբազան հայրն իւր ձեռն ունենալով վարժարանին բանալիններն, անմիջապէս խորին լուռութիւն տրեց անգլին դահլիճին մէջ և նա յոյժ զգացուած սկսաւ խօսել անհնարին է մեզ մի առ մի յառաջ բերել այն պահանջի ատենաբանութեան բոլոր պարտականութիւնը և հանդիսականաց վերայ ազգած օպարտութիւնը, բայց որպէս կը յիշեք նա բացարձակ թէ լուի երկաթներն չեն (բարձրացնելով բաւականները) զօր վսեմ:

Սպարթալեան Էֆէնտի կը նուիրէ ազգին, այլ կանխաւ նուիրած է արդէն իւր սիրտն, իսկ բանալիններն ու նոյն ինք զարդից հոյակապ չենք իւր սրտի արտայայտութեան նշանակներն են, յայտնեց թէ ամեն սիրտ որ նուիրած է ազգին միշտ արտաքին նշանակներ ունի և այս նշանակներն մեծութիւնը կախուած է սրտի մեծութենէն, ոչ միայն նիւթական մեծամեծ զոհողութիւն են, ոչ միայն ազգին նորանոր հաստատութեանց կառուցմունքն, այլ նաև ազգային դատուց նախանձախնդրութիւնն, այլ նաև արտասուքն ու ցնծութիւն ազգին համար, այլ նաև Աւետարանի այրի կնոջ սըրտով տրուած մէն մի լուսնայն ունին իրենց նշանակութիւնն, իրենց արժանաւորութիւնն, Սրբազան ատենաբանն եղբարեաց թէ մեր ամենուս սիրտը պէտք է կապուած լինի մեր ազգ. սեպ. հակառակութեանց հետ, մեր լեզուի հետ, մեր մատաղ սկիւղի կրթութեան հետ: Ապա բացատրեց թէ ինչպէս ազգն ամեն կրօնական և կրթական ազատութիւն կը վայելէ Օսմանեան բարեխնամ տէրութեան հովանաւորութեան ներքե իբր ապացոյց մատնանիլ ընելով գաւառիս վսեմ, կուսակալն որպէս կառավարատ Օրդուս, Սուլթանին իւր ներկայութեամբ կը քաջալերէ վարժարանի բացման հանդէսը, ինչպէս քաջալերած են բոլոր կուսակալք մեր զարդակաւ հանդէսներն և ազադակցութիւնը կը քաջալերէ մեր ազգ. յառաջակիմութիւնն, կը յարգէ մեր կրթութիւնը և խոջի ազատութիւնն, մեր լեզուի բարգաւաճումը և զօրութիւն կը տայ մեր մատաղ սերնդի բարոյական և մտաւորական զարգացման: Այնկա-րագրելի կերպով յուզուած էր Նորին Սրբազանութիւնն այս խօսքերն արտասանած ժամանակ և իւր մէն մի բառն հրեղէն ազդեցութեամբ սիրտն ի սիրտ կը փոխանակէր հանդիսականաց մէջ:

Վերջացուց Սրբազան ատենախօսն իւր խօսքերը, յորդոր կարգաց բոլոր հանդիսականաց, որ միշտ երախտագիտ լինեն Օսմանեան տէրութեան և նրա արժանաւոր գահակալ Սուլթան Ապտիլ Համիտ խանին, շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր հանդիսականաց և ի մասնաւորի վսեմ. կուսակալին, օրհնեց ազգն: Օրհնեց յայտնի բարեբարն և իւր ազգակից սիրելի հորեղբորորդին Կարապետ Սպարթալեան և բոլոր Սպարթալեան գերզաստունն, օրհնեց զարդը և աշխատաւորներն, օրհնեց ուսանողներն և ուժգին ցոյցերի մէջ իջաւ ամբիոնէն:

Ըստ կարգադրութեան յանձնաժողովին ամբիոն ելաւ ապա կրկին վարժարանաց տեսուչ Մամուրեան Էֆէնտին և ընդարձակօրէն բացատրեց թէ ինչպէս քաղաքիս հոյ հասարակութիւնը հեռոյնեղ կրթութեամբ կը զարգանայ 'ի շնորհ Մեսրոպ. վարժարանի, զուգակցեց համառօտակի հին և նոր դրութիւնն կրթութեան և թէ ինչպէս վարժարաններն կը հետեին արմատեան մանկավարժութեան լուսաւոր զաղափարներին և թէ պարտաւոր են անընդհատ հետեւել և գործել: Գետոյ խօսեցաւ Միւլիթարեան վարժարանի ներկայացուցիչ Հ. Ամբրոսիոս և միւլիթարեան էր տեսնել որ ազատօրէն յայտնեց թէ մի ազգ պարտաւոր է պահել իւր լեզուն ոչ միայն հայրենեաց այլ նաև գաղթականութեանց մէջ և վերջացուց Սպարթալեան Էֆէնտի մեծազորութիւնը զրուատելով:

Սոյն միջոցին հանդիսականաց մէջէն յունարէն Ամբրեւ պատուական լրագրոյ պղնձ և հայաւէր խմբագիրը մերձակալով Սրբազան նախագահին, յունարէն լեզուաւ ընտիր բանախօսութիւն մի կարգաց, որով կը բացատրէր հայոց անցեալը և ներկային:

մէջ երկու դրացի ազգաց բարեկամութիւնը և քաղաքիս հայ հասարակութեան յառաջակիմութիւնը զօղելով իբր խմբագիր շնորհակալութիւն յայտնեց բարեբարին:

Յունաց գեր. միտրապօլիտը հակիրճ բանիւ յայտնեց վսեմ. Սպարթալեանի իւր շնորհակալութիւնը և ըսաւ թէ հանդուցեալ հարազատիդ հետ հիւանդանոցը շինեցիք մարմնաւոր առողջութեան համար, իսկ այսօր դուք վարժարանը ի հիմանց կը վերաշինեք մտաւոր առողջութեան համար, յաւիտեան օրհնեալ լինիք և այլն:

Ի վերջ հանդիսին կուսակալը յոտին կանգնելով ըսաւ. «Վ. Է. Սուլթանը կ'ուրախանայ տեսնելով որ իւր գաւառակները, իւր հպատակները կ'աշխատեն և կը յառաջակիմեն: Դուք Յովհաննէս էֆէնտի, ձեռն այս հոյակապ ձեռնարկութեամբ կը պսակէք մեր Օգոստ. Սուլթանին փափաքները, ուսումնոր պարտը կը համարեմ յայտնել ընդհանրակալութիւնն և խնդրակալութիւնն ձեր ջանից և յաջողութեան համար»:

Չմոռանալք յիշել որ այս ամեն ատենաբանութեանց սկիզբն ու վերջն երկսեռ վարժարանի ուսանողաց կողմանէ հայերէն երգեր երգուեցան, Հանդիսին համար մասնաւորապէս երկու երգեր պարտաւորուած էին—մին նուիրեալ Առաջնորդ Սրբազանին և միւսը վսեմ. Սպարթալեանին: Այս երգերը որ քանիցս անգամ կրկնուեցան, եղանակը չինած էր մեր հայրենակից պ. Վարդան Բաբադեան և որոնք ուսկեղծ տառերով տպեալ բաժնուեցան հանդիսականաց:

Հանդիսին աւարտումէն յետոյ բոլոր ներկայ գտնուողները խորին տրպաւորութեան ներքե և երգերու, երաժշտական նուագներու և կեցցէ Սպարթալեանը աղաղակներու արձագանքներով բաժնուեցան հանդիսականաց:

Վսեմ կուսակալը իւր բարձր պաշտօնեայնեցով, Սրբազան Առաջնորդն, Ռաբրոսթայի առաջնորդ գեր. Տ. Ներսէս Սրբազան արքեպիսկոպոսն և ուրիշ մի քանիներ արդէն պատրաստուած յատուկ կառքերով գնացին ի տուն Սպարթալեան վսեմ, Յովհաննէս էֆէնտիին, ուր ճոխ սեղան մի պատրաստուած էր սոյն բարձրատիւն հրաւիրելու:

Կէսօրէն յետոյ ազգային վարչութեան անդամները խմբովին Սպարթալեան Էֆէնտիին տունը երթալով շքեղ պսակ մի մատուցին որու տարաբնայ ժապաղէններու վերայ ուսկեղծ խոյր տառերով տպուած էր:

ԱՌՎԱՍԵՒ. ԹՈՎ. Հ. Էֆէնտի ՍՊԱՐԹԱՆ, ԵՐԱՅՏԱԳԻՏ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԶՄԻՒՆԻՒՆՈՑ 1886.

Յատուկ յիշատակութեան արժանի է քաղաքիս ազնուապալ թիկնապա ՀՈՂԱՍՏԱՐ ընկերութիւնն, որ յոյժ խնամով պատրաստուած դեղերի ծաղկեփունջ մի զրկած էր վարժարանաց տեսչի և երկու վարժուհեաց ձեռքը ի նշան յարգանաց և շնորհակալութեան:

Ամենէ առաջ գաւառիս պաշտօնական ԱՅՂԸՆ լրագիրը հրատարակեց այս շքեղ հանդէսին նկարագիրը և գովութեամբ հռչակեց Սպարթալեան Էֆէնտիին մեծ ձեռնարկը, իսկ տեղական յոյն և ֆրանսերէն թերթերը ընդարձակ էջեր նուիրեցին ոչ միայն վարժարանի հանդիսի նկարագրութեան, այլ և այս առթիւ մեծ գովաւոր խօսեցան քաղաքիս հայոց նիւթական և բարոյական յառաջակիմութեան վերայ:

Ամոռոյ 4-ին Մեսրոպեան սանունը փոխադրուեցան ի նորակառուց վարժարանի, Ներկայ էին Սրբազան Առաջնորդն, Ռուսմանյան խորհուրդն, Տեսուչն և բոլոր ուսուցիչք, այսպէս կարգաւ շարուած էին մեծ դահլիճին մէջ: Սրբազան Առաջնորդն

ленинградца М. Д. Родионова. Гол. пр., д. № 41